



ЗБРОЙНІ СИЛИ ООН — об'єднані збройні сили держав-членів Організації Об'єднаних Націй. ЗС ООН, покликані забезпечувати заходи воєн. характеру в рамках примус. дій її чл. відповідно до глави 7 Статуту ООН, створює та застосовує Рада Безпеки (РБ) ООН у випадках, коли вона визнає існування будь-якої загрози мирові, будь-якого порушення миру або акту агресії та у зв'язку з цим приймає відповідне рішення з метою підтримання або відновлення миру і безпеки (ст. 39). ЗС ООН застосовують у виняткових випадках, коли ін. заходи можуть виявитись або виявилися неефективними. Згідно зі ст. 43 Статуту ООН усі держави-чл. ООН зобов'язані надавати у розпорядження РБ на її вимогу та відповідно до спец. угод необхідні для підтримання міжнар. миру й безпеки нац. ЗС, допомогу та засоби обслуговування, включаючи право проходження через певну територію. Такі угоди визначають кількість і рід військ, ступінь готовності та їх заг. розташування і характер наданих ними засобів обслуговування та допомоги. Переговори про укладення зазнач. угод розпочинають в якомога коротший строк з ініціативи РБ ООН. Угоди, укладені РБ і чл. ООН або РБ та групами чл. ООН, підлягають ратифікації державами, що їх підписали, згідно з конституц. процедурою. В разі прийняття рішення про застосування сили РБ ООН, перш ніж вимагати від чл. ООН, не представленого в РБ, надання ЗС на виконання зобов'язань, взятих ним на підставі ст. 43, запрошує цього чл., за його бажанням, взяти участь у рішеннях РБ щодо використання контингентів ЗС цього чл. ООН (ст. 44). Ст. 42 Статуту ООН уповноважує РБ застосовувати дії воєн. характеру повітр., мор. або сухопут. силами, необхідні для підтримання чи відновлення міжнар. миру та безпеки. Такі дії можуть включати демонстрації, блокаду та ін. операції. Допомогу РБ ООН з усіх питань, що стосуються військ. потреб у справі підтримання міжнар. миру і безпеки, використання військ, переданих в її розпорядження, і командування ними, надає Військ.-штаб. комітет. У його складі повинні перебувати нач. штабів постій. чл. РБ ООН або їхні представники. Крім того, до співробітництва з комітетом можна запрошувати будь-кого з чл. ООН, не представленого постійно у ньому, якщо ефективне здійснення обов'язків вимагає участі цього чл. ООН у його роботі (ст. 47). Отже, РБ ООН має виключну компетенцію у вирішенні всіх питань, пов'язаних зі створенням та функціонуванням ЗС ООН. Згідно з пунктом 3 ст. 27 Статуту ООН такі рішення потрібно приймати з дотриманням принципу одностайності постій. чл. РБ ООН, що є основою для застосування колектив. дій держав-чл. ООН для підтримання або відновлення міжнар. миру та безпеки. Однак

«холодна війна» між США та СРСР не дозволила використати механізм створення та функціонування ЗС ООН як складової частини системи колектив. безпеки. В умовах реал. дії принципу одностайності постій. чл. РБ ООН ухвалення таких рішень цілком залежало від збігу їхніх інтересів щодо ситуацій, пов'язаних з необхідністю підтримання або відновлення миру. Тому в той період РБ ООН не ухвалила жодного рішення про створення ЗС ООН, що зробило неможливим і функціонування Військ.-штаб. комітету як органу заг. стратег. планування і тех. радника з воєн. питань, відповідав. перед РБ. Численні збройні конфлікти, що виникали в період «холод. війни» у різних регіонах світу, всупереч існуючій у Статуті ООН забороні державам використовувати силу при розв'язанні спорів, вимагали від ООН застосування заходів для припинення конфліктів, що загрожували мирові та безпеці народів. Тому міжнар. співтовариство обрало шлях створення та функціонування у рамках і під керівництвом ООН миротвор. ЗС (контингентів ЗС держав-чл. ООН). Вони діяли у зонах зброй. конфліктів на підставі різного роду функціонал. мандатів, наданих РБ ООН з метою роз'єднати ЗС ворогуючих сторін і створити таким чином сприятл. умови для проведення дипломат. переговорів щодо припинення цих конфліктів. Зазнач. практика ООН, основу якої становили рішення РБ ООН, є важливим міжнар. досвідом розв'язання різноманіт. за своїм характером сучас. зброй. конфліктів. Вона надала нового змісту компетенції РБ та Ген. секр. ООН, виходячи з повноважень організації. Останні цілком відповідають осн. меті ООН — підтриманню міжнар. миру та безпеки, що підтверджено 1949 Міжнар. судом ООН. Відтоді діяльність РБ та Ген. секр. ООН у цій сфері називають операціями ООН з підтримання миру. З різними миротвор. функціями створювали: Надзвич. сили ООН в Єгипті (1965–67), ЗС ООН у Конго (1960–64) та на Кіпрі (від 1964), Надзвич. ЗС ООН на Близькому Сході (1973–79), Сили ООН для нагляду за роз'єднанням ізраїл. та сирій. військ (від 1974), Тимчас. ЗС для підтримання миру в Лівані (від 1978) тощо.

Після закін. «холод. війни» операції ООН з підтримання міжнар. миру набули нових рис. Так, під час тривалого зброй. конфлікту на тер. колиш. Югославії (почався 1991) РБ значно розширила мандат миротвор. сил ООН і надала їм право у разі необхідності застосовувати силу у великих масштабах. Крім того, вперше для розв'язання регіон. конфлікту під прапором ООН діяли військ. контингенти країн НАТО, сформов. з різних родів військ, включаючи військ.-повітр. підрозділи. Водночас у зовн. політиці США, які після розпаду СРСР залишилися єдиною у світі «наддержавою»,

проявилась тенденція до одноосіб. планування та проведення на тер. колиш. Югославії операцій з використанням військ. контингентів країн НАТО, насамперед власних. Це позбавило РБ ООН достат. контролю за їхнім здійсненням, як того вимагають положення глави 7 Статуту ООН. Істотні новації притаманні й рішенням РБ ООН щодо подолання кризової ситуації у регіоні Перської затоки, що виникла 1990 в результаті агресії Іраку проти Кувейту. Вона кваліфікувала зброй. напад однієї держави на ін. як акт агресії і зобов'язала Ірак негайно припинити окупацію тер. Кувейту. Невиконання Іраком закон. вимоги міжнар. співтовариства призвело до введення РБ ООН всеосяж. екон. санкцій проти Іраку. Водночас США та деякі ін. країни Заходу без погодження із РБ ООН направили у регіон Перської затоки свої ЗС, які встановили блокаду мор. узбережжя Іраку. Тільки після цього США повідомили РБ ООН про свої дії, пославшись на невід'ємне право на індивід. та колективну самооборону, а також на звернення до них Кувейту і Саудів. Аравії про надання їм військ. допомоги. Таким чином, РБ ООН фактично було усунуто від прийняття рішень про створення та використання у регіоні Перської затоки ЗС для відновлення миру. Невдовзі вона все ж спромоглася постфактум санкціонувати ці дії США (резолюція № 665 від 25 серпня 1990) і надати військам країн Заходу мандат ООН на проведення військ. операцій у цьому регіоні. Резолюція РБ ООН № 678 від 29 листопада 1990 підтвердила законність застосування сили проти Іраку та встановила для нього строк виконання усіх своїх резолюцій — 15 січня 1991. Держави, військ. контингенти яких взяли участь у протистоянні агресорові, отримали повноваження використати всі необхідні засоби для відновлення миру і безпеки у регіоні Перської затоки. 16 січня 1991 розпочато воєнні дії, що завершилися звільненням тер. Кувейту та відновленням його суверенітету. РБ ООН зобов'язала Ірак ліквідувати під контролем ООН хім. та бактеріол. зброю, ракети з радіусом дії понад 150 км та обладнання для їх виробництва. Конфлікт у колиш. Югославії (на тер. Боснії) спричинив одноосібні дії НАТО шляхом проведення операцій з підтримання миру, які лише постфактум схвалила РБ ООН. Після спільної роботи з ООН над досягненням миру в Боснії НАТО 1995 створило власні Сили втілення миру, а 1996 — Сили стабілізації з метою забезпечення миру і прокладання шляху для відбудови Боснії. Вони співпрацюють з миротвор. підрозділами країн, що не є чл. НАТО, зокрема РФ та України. Нині НАТО через їхні місії згідно з мандатом ООН здійснює нагляд за дотриманням миру в регіоні. 1999 кризова ситуація виникла в Югославії — спалахнув конфлікт у серб. провінції Косово. НАТО, яке підтримало косоварів у протистоянні з сербами, висунуло ультиматум уряду цієї суверен. держави, погрожуючи їй широкомасштаб. бомбардуваннями, і здійснило свою погрозу навіть за відсутності резолюції РБ ООН. Цими діями порушено не тільки глави 7–8 Статуту ООН, а й Пн.-атлантич. договір,

який забороняє НАТО діяти за межами тер. країн-чл. НАТО без відповід. підтримки з боку ООН (ст. 5). Однак США розглядають ці події як прецедент для майбут. втручання НАТО за межами альянсу шляхом розгортання своїх ЗС для виконання місії з підтримання миру без обов'язк. прийняття відповід. резолюції РБ ООН. Нова роль, на яку претендує НАТО, підтверджена у «Стратегічній концепції альянсу», прийнятій на засіданні Пн.-атлантич. ради (Вашингтон, 1999), в якому взяли участь глави держав та урядів країн-чл. НАТО. В цьому документі прямо передбачено проведення операцій з реагування на кризу, не врегульов. ст. 5 вказаного договору (пункт 31), тобто такі операції можуть бути поширені на різні кризи за межами тер. держав-чл. НАТО. У рамках НАТО розроблено концепцію Багатонац. заг.-військ. оперативно-тактич. сил, що стала важливим елементом перебудови військ. структури НАТО у згаданому напрямі. Таке розширення завдань НАТО виходить за межі організації колектив. оборони, суперечить верховенству Статуту ООН і особливо ст. 51, яка надає право остаточно. рішення РБ ООН навіть у випадку, коли чл. НАТО використовує своє право на самооборону. Підсумки війни у регіоні Перської затоки, кризи в Боснії та Косово свідчать, що система колектив. безпеки ще не набула необхід. рівня узгодження серед держав-чл. ООН. РБ не спромоглася ефективно застосовувати положення глави 7 Статуту ООН, насамперед ті, що стосуються її цілковитої відповідальності за створення і використання ЗС ООН для підтримання або відновлення міжнар. миру. Постконфронтац. період розвитку міжнар. відносин вимагає надання миротвор. силам ООН ширших повноважень для застосування сили, ніж це було в часи «холод. війни». Водночас основою для узгодження рішень про створення та застосування ЗС ООН має залишатися точне визначення їхнього мандату із суворим дотриманням положень Статуту ООН про колективну безпеку та врахуванням розвитку цих положень відповідно до практики ООН у цій сфері.

Україна після проголошення незалежності 1991 активно сприяє розв'язанню місц. і регіон. зброй. конфліктів у світі, зокрема бере участь своїм військ. контингентом у миротвор. діях сил ООН з підтримання миру на тер. колиш. Югославії (у Боснії, Косово). 1999 прийнято Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях», в якому визначено цілі та умови участі нац. миротвор. контингентів у такого роду операціях та встановлено порядок прийняття рішень щодо їх направлення. У законі вміщено принципову настанову — міжнар. миротвор. операції є міжнар. діями або заходами, які здійснюють ЗС і РБ ООН відповідно до статутів ООН, ОБСЄ, ін. регіон. організацій, що несуть відповідальність у сфері підтримання міжнар. миру і безпеки згідно з положеннями глави 8 Статуту ООН.

Рекомендована література

2. НАТО. Стратегічна концепція альянсу. К., 1999.

1. Семенов В. С. Вооруженные силы ООН. Москва, 1976;

В. Н. Денисов

Фотоілюстрації



Бібліографічний опис:

Збройні сили ООН / В. Н. Денисов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-16560>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).